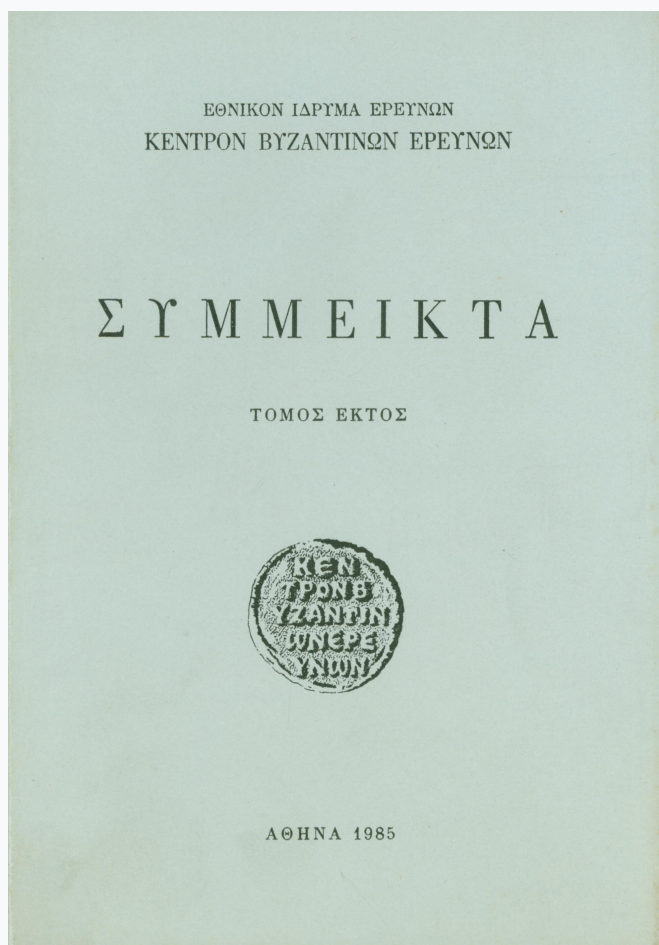

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Λατινική κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου

Νίκος Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

doi: [10.12681/byzsym.703](https://doi.org/10.12681/byzsym.703)

Copyright © 2014, Νίκος Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΜΟΣΧΟΝΑΣ Ν. Γ. (1985). Λατινική κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου. *Byzantina Symmeikta*, 6, 233–249.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.703>

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΚΤΙΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΣΟΥ

Στην εξωτερική πλευρά του ανατολικού τμήματος του τείχους του Φρουρίου της Άσου¹, που επιστέφει την ομώνυμη χερσόνησο της Κεφαλονιάς, και σε απόσταση 22 μέτρων βορειότερα από την κύρια πύλη-του είναι εντοιχισμένη η λατινική κτιτορική επιγραφή του φρουρίου σε σημείο επιλεγμένο για να δεσπόζει στον ανηφορικό δρόμο της πρόσβασης σ' αυτό και να ανασπάζει το βλέμμα του επισκέπτη. Χαραγμένη σε λευκόφαιη λίθινη πλάκα, που την περιβάλλει επιμελημένο πλαίσιο από το ίδιο υλικό, η επιγραφή βρίσκεται στην επικλινή επιφάνεια του τείχους² σε ύψος 5 μέτρων από το έδαφος (βάση του τείχους) και σε απόσταση 0,88 μ. από την κορυφή της επίστεψης του τείχους (στις μετρήσεις έχει συνυπολογιστεί και το πλαίσιο).

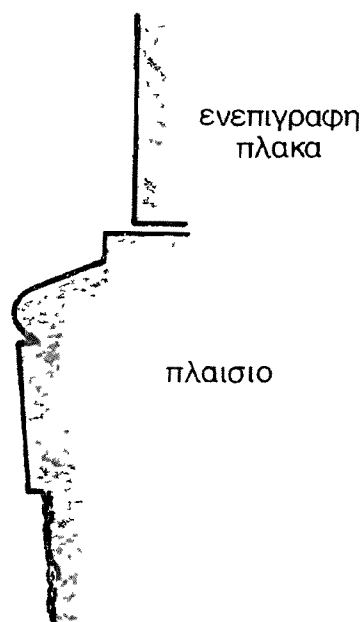
Η ενεπίγραφη πλάκα έχει σχήμα ορθογώνιο και οι διαστάσεις της είναι: ύψος 0,93 μ., πλάτος 1,20 μ. (το πάχος της πλάκας δεν είναι φυσικά δυνατό να μετρηθεί). Το πλαίσιο που την περιβάλλει αποτελείται από τέσσερα λίθινα στοιχεία που τα κοσμεί απέριτη, καλαίσθητη γλυφή. Την τομή της γλυφής την αποδίδει το σχήμα στην επόμενη σελίδα.

Μαζί με το πλαίσιο οι διαστάσεις του μνημείου είναι: ύψος 1,14 μ. και πλάτος 1,40 μ. Αν συνυπολογιστεί και το αργό τμήμα των στοιχείων του πλαισίου που προοριζόταν να καλυφθεί από το επίχρισμα της επιφάνειας του τείχους οι διαστάσεις θα είναι 1,24 μ. ύψος και 1,57 μ. πλάτος. Ανάμεσα στην ενεπίγραφη πλάκα και στο πλαίσιο υπάρχει χάσμα περίπου 0,01 μ., ενώ το βάθος του ορατού τμήματος του πλαισίου είναι 0,032 μ. Η πλάκα έχει θραυστεί σε πολύ μικρό

1. Σχετικά με το Φρούριο της Άσου βλ. Ν. Γ. Μοσχονά, *Ειδήσεις περί της ιδρύσεως και οργανώσεως του Φρουρίου Άσου Κεφαλληνίας (1585 - 1610)*, Διεθνές Ινστιτούτον Φρουρίων, Η' Επιστημονική Σύνοδος - Πεπραγμένα, Αθήναι 1968, σσ. 213 - 219. — Του ίδιου, *Έκθεση του Αντιπροβλεπτή Άσου Αμβρόσιου Corner (1597)*, Μνημόσυνο Σοφίας Αντωνιάδη, Βενετία 1974, σσ. 247 - 260. — Του ίδιου, *Άγνωστοι Βενετοί Προβλεπτές Άσου*, Κεφαλληνιακά Χρονικά, 3 (1978 - 1979), σσ. 287 - 296. — Του ίδιου, *Αποστολή αξιωματούχων από την Κρήτη για την ίδρυση του Φρουρίου της Άσου στην Κεφαλονιά*, Πεπραγμένα του Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τόμος Β', Αθήνα 1981, σσ. 263 - 269. — Βλ. ακόμη Γ. Ν. Μοσχόπουλου, *Ένας κατάλογος φορολογουμένων του Φρουρίου και της πόλης της Άσου (1682)*, Κεφαλληνιακά Χρονικά, 1 (1976), σσ. 130 - 143.

2. Η απόκλιση του τείχους από την κατακόρυφη σχηματίζει γωνία 41° περίπου.

βαθμό στην πάνω δεξιά και στην κάτω αριστερή γωνία· έχουν αποσπαστεί και στις δύο περιπτώσεις μικρά κομμάτια πέτρας, αλλά δεν έχει θιγεί το κείμενο. Επίσης έχει διαβρωθεί από φυσικά αίτια σε μεγάλη κλίμακα και ιδιαίτερα στο κατώτερο τμήμα-της η επιφάνεια της πλάκας, χωρίς να έχει προκληθεί ουσιαστική ζημιά στην επιγραφή, που γενικά διατηρείται σε καλή κατάσταση.

(σχήμα τομής γλυφής)

Η επιγραφή αποτελείται από 22 στίχους με 730 συνολικά χαραγμένα στοιχεία. Ο αριθμός των στοιχείων που περιέχονται σε κάθε στίχο ποικίλλει από 12 (στίχος 14) μέχρι 43 στοιχεία (στίχος 20). Η μέση φαινομενική ικνότητα του στίχου είναι 33,2 στοιχεία¹. Η γραφή είναι η αναγεννησιακή επίσημη μνημειακή επιγραφική, που αναπαράγει τον τύπο της ρωμαϊκής μνημειακής επιγραφικής της κλασικής περιόδου (*littera quadrata*). Τα γράμματα Α, C, D, F, G, H, L, M, N, O, Q, T, V, X εγγράφονται δυνητικά σε τετράγωνο, ενώ τα Β, Ε, Ι, Ρ, R, Υ σε όρθιο παραλληλόγραμμο έχοντας κατακόρυφη δομή (τα Ε και R σε λιγοστές περιπτώσεις προσεγγίζουν την προηγούμενη κατηγορία γραμμάτων) και τέλος το S εγγράφεται σε πλάγιο παραλληλόγραμμο με δεξιόρροπη τάση. Στην επιγραφή δεν απαντούν τα γράμματα J, K και Z ενώ το U απαντά με τη μορφή V). Η χάραξη λοιπόν των γραμμάτων παρουσιάζει

1. Η πραγματική ικνότητα του στίχου είναι μεγαλύτερη και σε κανονικές συνθήκες χάραξης εξαρτάται από δύο βασικούς παράγοντες: τον αριθμό των λέξεων και το είδος των γραμμάτων που τις απαρτίζουν.

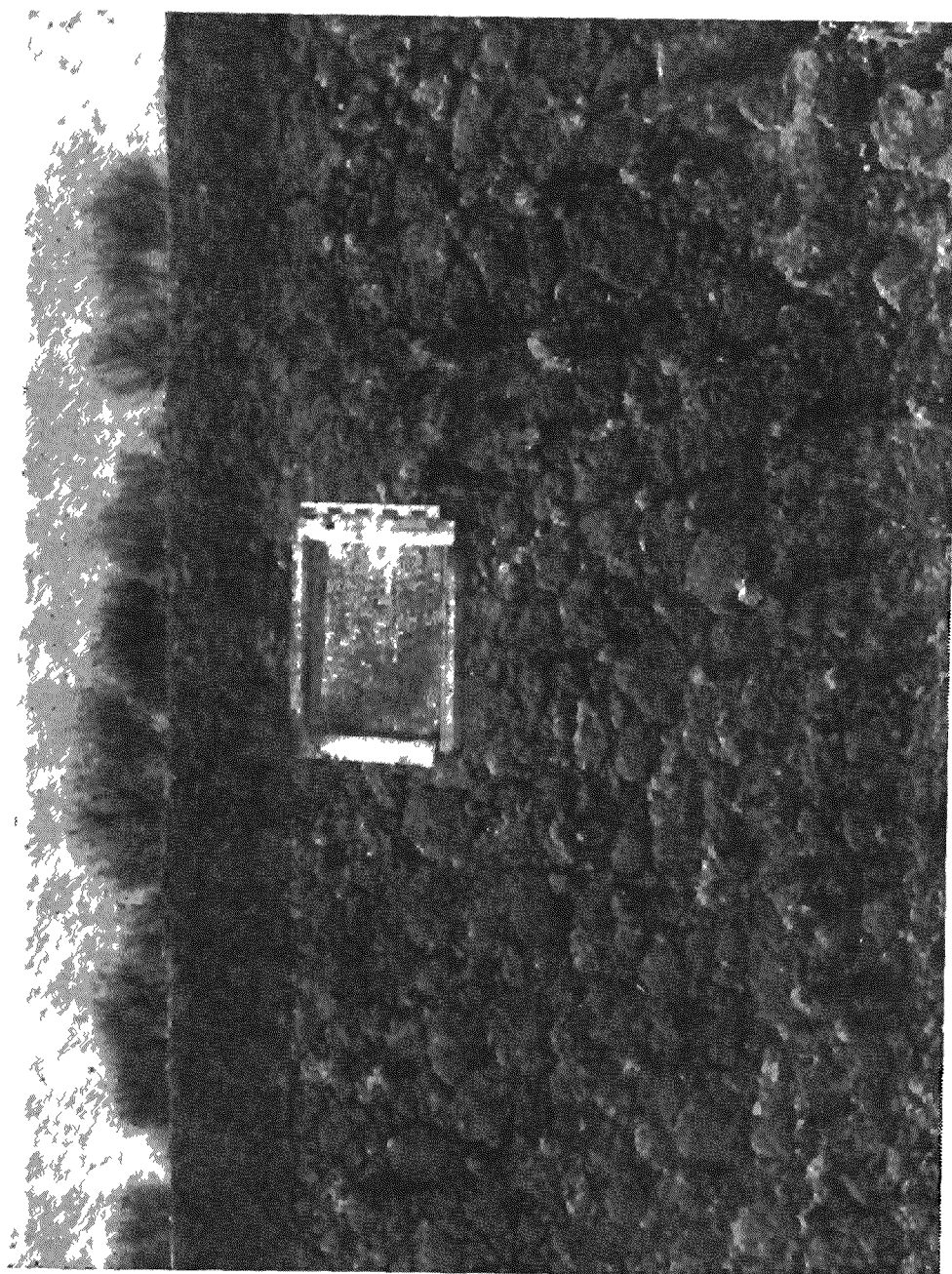
γεωμετρική κανονικότητα, ενώ παράλληλα η διαφοροποίηση της έντασης στη χάραξη του αύλακα, η εναλλαγή λεπτών και παχέων γραμμών και η διεύρυνση των απολήξεων των σκελών των γραμμάτων δημιουργούν φωτοσκίαση που, πέρα από την καθαρά αισθητική αξία-της, αυξάνει την αναγνωσιμότητα της επιγραφής. Σε 12 περιπτώσεις (στίχοι 3, 4, 5, 6, 7, 10, 16, 17, 20) οι απολήξεις των λέξεων γράφονται με μικρότερα σε μέγεθος γράμματα, ίδιου τύπου γραφής, που χαράζονται είτε σην εκθέτες μετά το τελευταίο κανονικού μεγέθους γράμμα, είτε πάνω από αυτό (στίχοι 4, 7, 16) ή πάνω από τα δύο τελευταία κανονικού μεγέθους γράμματα (στίχος 20) ανάλογα με τις δυνατότητες του χώρου. Το ύψος των κανονικών γραμμάτων είναι 0,030 - 0,032 μ., ενώ το ύψος των μικρού μεγέθους γραμμάτων είναι 0,017 - 0,019 μ. Τα διάστιχα έχουν πλάτος $\pm 0,010$ μ. με εξαίρεση τα μεταξύ των στίχων 13 - 14 και 14 - 15 που έχουν πλάτος περίπου 0,015 μ., καθώς και το διάστιχο ανάμεσα στους στίχους 15 και 16 που το πλάτος-του είναι περίπου 0,020 μ.

Το κείμενο της επιγραφής έχει χαραχτεί με τρόπο που δεν αφήνει παρά το ελάχιστο, αναγκαίο περιθώριο στην επιφάνεια της πλάκας. Αποτελείται από 131 λέξεις που χωρίζονται κανονικά, εκτός από τις δύο πρώτες λέξεις του στίχου 3 που είναι ενωμένες (*ABHOSTIVM*). Αντίθετα στον στίχο 16 ο τύπος *IPSOQ(VE)* χωρίζεται: *IPSO Q*. Ο τεχνίτης έχει αποφύγει συστηματικά την τμήση των λέξεων στο τέλος του στίχου και γι' αυτό στην περίπτωση που ο χώρος δεν επαρκεί για τη χάραξη ολόκληρης της λέξης είτε μένει κενός (στίχοι 1, 2, 8, 12, 18, 19, 21), είτε η λέξη συντομογραφείται (στίχοι 3, 6, 9, 16), είτε η απόληξή-της γράφεται με μικρότερου μεγέθους γράμματα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (στίχοι 4, 5, 17, 20). Εμφατικά προβάλλονται στον στίχο 14 η ιδιότητα και στον επόμενο στίχο τα ονόματα των δύο Βενετών συμβούλων της Κεφαλονιάς με την αποφυγή εγγραφής άλλων λέξεων στους στίχους αυτούς. Επίσης εξαίρονται με αραιή χάραξη των στοιχείων η χρονολογία του στίχου 13 και με ακόμη αραιότερη χάραξη η χρονολογία του στίχου 22. Το φαινόμενο αυτό απαντά συχνά σε επιγραφές, αλλά και σε επίσημα έγγραφα όπως τα δουκικά γράμματα. Από τις λέξεις του κειμένου οι 42 έχουν συντομογραφηθεί. Η μέθοδος που έχει εφαρμοστεί στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η σύντμηση της λέξης είτε με αποκοπή της κατάληξης ή περισσότερων γραμμάτων¹, είτε με παράλειψη εσωτερικού τμήματος της λέξης και χάραξη της απόληξης με μικρότερου μεγέθους γράμματα (επτά περιπτώσεις, από δύο στους στίχους 3 και 7 και από μία στους στίχους 5, 6, 16). Ανάλογη είναι και η περίπτωση στον στίχο 22, όπου απαντά φυσικά με ισομεγέθη γράμματα το *nomen sacrum* *D(OMI)NI*. Εξάλλου απαντούν τέσσερις περιπτώσεις βραχυγραφίας στο σώμα

1. Συχνά είναι χαραγμένα μόνο τα πρώτα γράμματα της λέξης και σε μία περίπτωση, στον στίχο 17, απαντά μόνο το αρχικό γράμμα στη λέξη *υ(ice)*.

Πίν. 1 Τμήμα των τειχών με την κεντρική πύλη του Φρουρίου της Άσου. Η κτιριοεική επιγραφή στο τείχος δεξιά της πύλης

Πίνα 2 Η θέση της επιγραφής πάνω στο τείχος

ή στην κατάληξη λέξεων: *p* (=per) στους στίχους 3 και 11, *p* (=pro) στον στίχο 5 και *Q* (=que) στον στίχο 17. Τέλος απαντά και η γνωστή nota *tironiana* & (=et) με επιμηκυμένα τα άκρα προς τα δεξιά (τρεις περιπτώσεις στους στίχους 6, 15 και 18). Οι συντμημένες λέξεις επισημαίνονται, αλλά όχι πάντοτε, με στιγμή τριγωνικού σχήματος (όρθιο ισόπλευρο τρίγωνο με τυχαίες ελαφρές αποκλίσεις απο την κατακόρυφη). Επίσης έχει τεθεί στιγμή και μετά το τελευταίο στοιχείο της χρονολογίας του στίχου 13. Αλλά παρατηρείται, ότι σε έξι ακόμη περιπτώσεις υπάρχει στιγμή μετά απο μη συντμημένες λέξεις (*EXORATA*. στίχος 2, *MAVRO*. στίχος 4, *COMMISIT*. στίχος 6, *CVRARENT*. στίχος 8, *IMPOSVERE*. στίχος 13, *VRBIS*. στίχος 16)¹. Επίσης πλεοναστικά έχει τεθεί η στιγμή μετά το *DNI* στον στίχο 22. Αντίθετα σε δέκα περιπτώσεις συντμημένων λέξεων η στιγμή έχει παραληφθεί (*PRINC*, *PASCH*, *CYCON* στον στίχο 1, *ORATORIB*, *CEPH* στον στίχο 2, *BARTH*^o, *MOCEN* στον στίχο 4, *VINC*^o στον στίχο 5, *AMPLISS* στον στίχο 11, *CORNE*^{vs} στον στίχο 15).

Η ποιότητα του υλικού, η επιμελής χάραξη, ο τύπος της γραφής και η καλή διατήρηση του επιγραφικού μνημείου επιτρέπουν, παρά τις κάποιες δυσκολίες, την ανάγνωση της επιγραφής απο το έδαφος. Σ' αυτό άλλωστε αποσκοπούσε και η τοποθέτησή-της στο συγκεκριμένο σημείο του τείχους. Οπωσδήποτε η μελέτη της επιγραφής, πέρα απο την αυτοψία και την απο του σύνεγγυς εξέταση, διευκολύνθηκε σημαντικά με τη φωτογράφιση².

Η κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου είχε αποτελέσει αντικείμενο ενδιαφέροντος και παλιότερων ερευνητών. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1879 απο τον O. Riemann που δημοσίευσε το κείμενο της επιγραφής κατα στίχο με πεζά (κυρτά) στοιχεία και στιχαρίθμηση, αναλύοντας σιωπηρά τις βραχυγραφίες *p*, *p*, &, αλλά αφήνοντας ασυμπλήρωτες τις συντμημένες λέξεις και γράφοντας σαν εκθέτες με μικρότερου οφθαλμού στοιχεία όσες ανάλογα χαραγμένες απολήξεις λέξεων έχει αναγνώσει με φανερή πρόθεση να αποδώσει την εικόνα της επιγραφής. Επίσης δεν προβαίνει σε αποκατάσταση της στίξης και χρησιμοποιεί το γράμμα J και τους διφθόγγους *æ* και *œ*. Παραλήψεις και λαθεμένες αναγνώσεις, καθώς και πιθανά τυπογραφικά αβλεπτήματα

1. Με εξαίρεση την τελευταία περίπτωση, όπου η στίξη δεν δικαιολογείται, στις υπόλοιπες η στιγμή επέχει οργανική θέση κόμματος.

2. Φωτογράφιση της επιγραφής με χρήση τηλεφακού είχε αρχικά πραγματοποιηθεί απο τον γράφοντα σε παλιότερη ενημερωτική επίσκεψη στο Φρούριο της Άσου το 1973 (πίν. 3). Κατα τη φετινή αποστολή που πραγματοποίησε το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, έγινε πρόχειρος καθαρισμός του επιγραφικού μνημείου απο ξένα στοιχεία και πραγματοποιήθηκαν μετρήσεις και συστηματική φωτογράφιση (πίν. 1, 2, 4). Στην αποστολή πήρε μέρος και ο αρχιτέκτονας κ. Θ. Θεοφύλακτος· για τη συνεργασία-του τον ευχαριστώ θερμά.

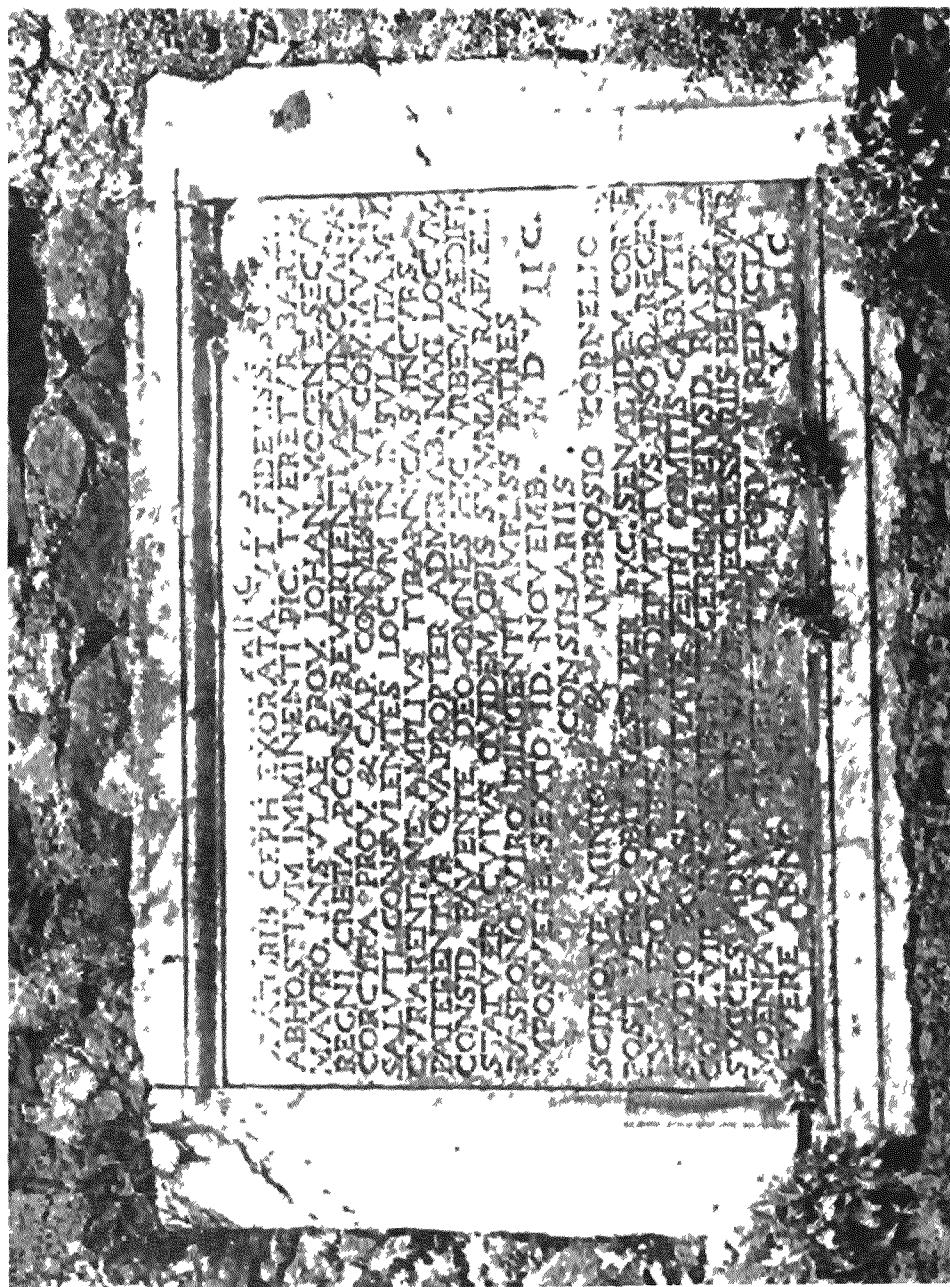
περιορίζουν ως ένα βαθμό την αξία της δημοσίευσης. Άλλωστε ο ίδιος ο Riemann δεν παραλείπει να εκφράσει επιφυλάξεις για ορισμένες τουλάχιστο ανχνώσεις (κύρια ονόματα)¹. Δεύτερη έκδοση της επιγραφής πραγματοποιήθηκε απο τον J. Partsch το 1890. Ο Partsch δημοσίευσε επίσης το κείμενο της επιγραφής κατα στίχο, αλλά με κεφαλαία (όρθια) γράμματα και χωρίς στιχαρίθμηση. Και αυτός αναλύει σιωπηρά τις τρεις βραχυγραφίες Ρ, Ρ, &, χωρίς να προχωρεί σε συμπλήρωση των συντμημένων λέξεων. Επίσης μεταγράφει σαν εκθέτες με μικρότερου οφθαλμού κεφαλαία γράμματα τις αντιστοιχες απολήξεις λέξεων που έχει αναγνώσει (μία παραπάνω απο τις αναχνώσεις του Riemann). Η μεταγραφή του Partsch παρουσιάζει γενικά καλύτερες αναχνώσεις απο του Riemann και διαπιστώνεται σ' αυτή ύπαρξη ενδιαφέροντος για αποκατάσταση της στίξης. Όμως και η έκδοση αυτή παρουσιάζει παραλήψεις και τυπογραφικά σφάλματα². Στην ελληνική έκδοση του έργου του Partsch, που δημοσιεύτηκε δύο χρόνια αργότερα σε μετάφραση Λ. Γ. Παπανδρέου, το κείμενο της επιγραφής ως ένα βαθμό αναπαράγει, όπως ήταν επόμενο, την εικόνα της αρχικής δημοσίευσης, αλλά παρατηρούνται διαφορές που οφείλονται σε τυπογραφικές αδυναμίες και σφάλματα. Έτσι έχουν αποδοθεί με του ίδιου οφθαλμού στοιχεία, όπως και το υπόλοιπο κείμενο, στην ευθεία του στίχου και στη συνέχεια του προηγούμενου τμήματος της λέξης οι απολήξεις-εκθέτες, πράγμα που σε μερικές περιπτώσεις δημιουργεί σύγχυση και δυσχεραίνει την κατανόηση του κειμένου. Αλλά η σημαντικότερη (τυπογραφική) αβλεψία είναι η συγχώνευση των στίχων 11 και 12 με την παράλειψη της τελευταίας λέξης του στίχου 11 και την αντικατάστασή-της απο την αντίστοιχη λέξη του στίχου 12 και την επίσης παράλειψη των προηγούμενων λέξεων του στίχου αυτού. Παρόλα αυτά η δημοσίευση αυτή παρουσιάζει το σημαντικό πλεονέκτημα ότι συνοδεύεται σε υποσημείωση απο αρκετά ικανοποιητική απο άποψη πιστότητας μετάφραση του κειμένου της επιγραφής (αμετάφραστη μένει η συντμημένη λέξη *COLL.* του στίχου 19). Αυτό μαρτυρεί ότι ο Έλληνας μεταφραστής ήταν σε θέση να προβεί στην ορθή συμπλήρωση του κειμένου της επιγραφής, πράγμα που έμμεσα έχει συντελεστεί με τη μετάφραση³.

Για μία ακόμη φορά δημοσιεύτηκε το κείμενο της επιγραφής απο τον Η. Α. Τσιτσέλη χωρίς διάκριση στίχων και με πεζά (κυρτά) στοιχεία. Ο Τσιτσέλης ακολουθεί το κείμενο που δημοσιεύτηκε στην ελληνική έκδοση

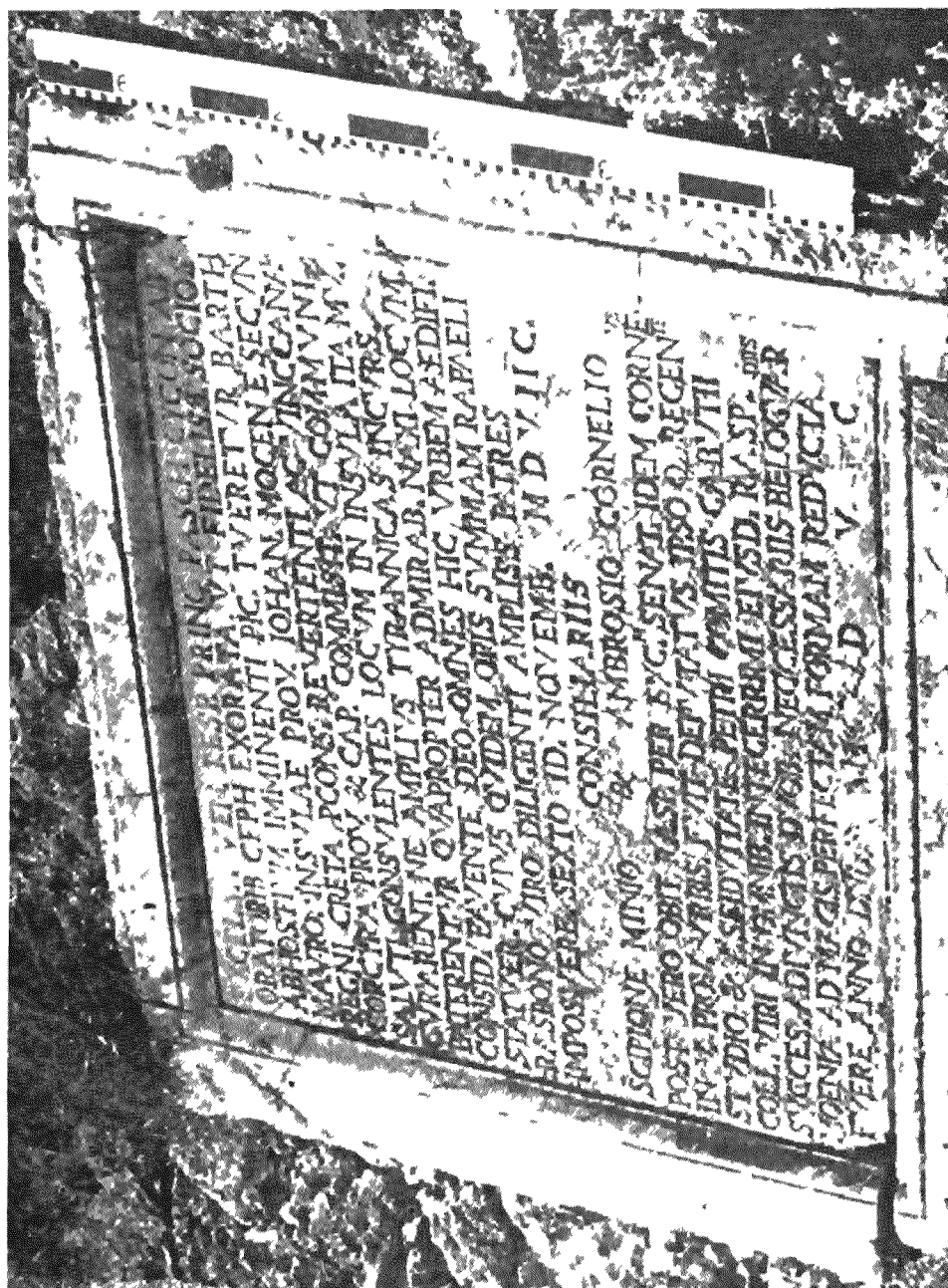
1. O t h o n R i e m a n n, *Recherches archéologiques sur les îles Ioniennes II. — Céphalonie*, Paris 1879, σσ. 49 - 50 (το κείμενο της επιγραφής στη σ. 50).

2. J o s e p h P a r t s c h, *Kephallenia und Ithaka. Eine geographische Monographie*, Gotha 1890, σ. 65.

3. Ι ω σ ή φ Π α ρ τ ς, *Κεφαλληνία και Ιθάκη. Γεωγραφική μονογραφία* (σε μετάφραση Λ. Γ. Παπανδρέου), εν Αθήναις 1892, σσ. 162 - 163 (το κείμενο της επιγραφής στη σ. 163, όπου και η μετάφρασή-του στη σημ. 1).

Πίν. 3. Η κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου Μετωπική λήψη με τηλεφωτό (1977).

Πίν. 4. Η κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου. Παράγραφοι με ευρυγράμμο φραζό (1984).

του έργου του Partsch (φαίνεται ότι ο ίδιος δεν είχε προβεί σε αυτοψία της επιγραφής). Έτσι όχι μόνο αναπαράγονται σιωπηρά οι αναλύσεις των βραχυγραφιών, αλλά επαναλαμβάνονται και τα τυπογραφικά σφάλματα και οι παραλείψεις της δημοσίευσης εκείνης¹. Ο Τσιτσέλης χρησιμοποιεί στη μεταγραφή του κειμένου, όπως ο Riemann, το γράμμα J και επεμβαίνει μία φορά μόνο στον προσδιορισμό της στίξης. Όμως το σημαντικό είναι ότι επιχειρεί, τυπικά πρώτος αυτός, να συμπληρώσει τις συντμημένες λέξεις και να αποκαταστήσει γενικότερα το κείμενο. Στην προσπάθειά-του αυτή είναι φανερό ότι έχει στηριχτεί στη μετάφραση της επιγραφής απο τον Α. Γ. Παπανδρέου. Χαρακτηριστικό είναι, ότι ακολουθώντας κατα γράμμα την κάπως ελεύθερη ερμηνεία της φράσης *PER EXC^M SENAT.* του στίχου 16 (: κατα το δόγμα της εξοχωτάτης συγκλήτου) ο Τσιτσέλης αναλύει λαθεμένα τη συντμημένη λέξη *EXC^M* σε δύο λέξεις: *ex(celentissimum C)omandu)m* (η παράλειψη της λέξης *senat(us)* είναι πιθανότατα συμπτωματική). Επίσης αδυνατεί να συμπληρώσει την αμετάφραστη απο τον Παπανδρέου λέξη *COLL.* του στίχου 19. Γενικά η δημοσίευση της επιγραφής απο τον Τσιτσέλη, πέρα απο τα σφάλματα που οφείλονται στην αντιγραφή και τα λάθη που εντοπίζονται στην αποκατάσταση του κειμένου, παρουσιάζει πολλές τυπογραφικές αβλεψίες, σφάλματα γραφής και παραλείψεις λέξεων².

Είναι φανερό ότι καμία απο τις παραπάνω δημοσιεύσεις της επιγραφής δεν μπορεί να θεωρηθεί σήμερα ικανοποιητική και επιστημονικά επαρκής. Κρίθηκε λοιπόν σκόπιμο να επιχειρηθεί εδώ μια νέα έκδοση του κειμένου της επιγραφής με βάση κριτήρια που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες επιστημονικές απαιτήσεις. Το κείμενο δημοσιεύεται αρχικά ομοιότυπα και στη συνέχεια εκδίδεται κριτικά· τέλος ακολουθούν ιστορικά σχόλια.

1. Έτσι επαναλαμβάνεται κι εδώ η παράλειψη λέξεων και η συγχώνευση των στίχων 11 και 12.

2. Ηλίας Α. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμος Β', εν Αθήναις 1960, σ. 413.— Αντίθετα με τον Riemann, που αναφέρει με σχετική ακρίβεια τη θέση της επιγραφής, ο Partsch και, ακολουθώντας-τον, ο Τσιτσέλης λαθεμένα σημειώνουν ότι η επιγραφή είναι τοποθετημένη πάνω απο την πύλη του Φρουρίου (Παρτς: *επι της εισόδου*, Τσιτσέλης: *επι του υπερθύρου της εισόδου*.).

II ΕΠΙΓΡΑΦΗ

- EXCELSA VEN. RESP. PRINC PASCH CYCON AB
 ORATORIB CEPH EXORATA. VT FIDELISS. SOCIOS
 ABHOSTIVM IMMINENTI ^{LO} P^{IC}. TVERETVR BARTH^O
 MAVRO. INSVLAE PROV. IOHAN. MOCEN E SECVN^{DO}
 5 REGNI CRETA ^O P^{CONS}. REVERTENTI AC VINC CANA^{LI}
 CORCYRA PROV. & CAP^O COMMISIT. VT COMMVNI
 SALVTI CONSVLENTES LOCVM IN INSVLA ITA MV.
 CVRARENT. NE AMPLIVS TYRANNICAS INCVRS.
 PATERENTVR QVAPROPTER ADMIRAB. NAXI LOCVM
 10 CONSID. FAVENTE DEO OMNES HIC VRBEM AEDIFI^C.
 STATVER. CVIVS QVIDEM O P^{IS} SVMMAM RAFAELI
 RASPONO VIRO DILIGENTI AMPLISS PATRES
 IMPOSVERE. SEXTO ID. NOVEMB. M D V I I C.
 CONSILIARIIS
- 15 SCIPIONE MINIO & AMBROSIO CORNELIO
 POST VERO OBIT. RASP. PER EXC.^M SENAT. IDEM CORNE^{VS}
 IN V. PROV. VRBIS. FVIT DEPVSTATVS IPSO Q. REGENT^{TE}
 STVDIO & ASSIDVITATE PETRI COMITIS GABVTII
 COLL. VIRI IN OMNIB. INTEGERRIMI EIVSD. RASP.
 20 SVCCES. ADIVNCTIS DVOB. NECESSARIIS BELOGVAR^{DIIS}
 MOENIA AD MAGIS PERFECTAM FORMAM REDVCTA
 FVERE ANNO DNI. M D V C

- Excelsa Ven(etiarum) resp(ublica), princ(ipe) Pasch(ali) Cycon(ia) ab
 oratorib(us) Ceph(alleniae) exorata, ut fideliss(imos) socios
 ab hostium imminenti p(er)ic(u)lo tueretur,¹ Barth(olomae)o
 Mauro, insulae prov(isori),² Iohan(ni) Mocen(ico) e secundo
 5 regni Creta<e> p(ro)cons(ulatu) revertenti³ ac Vinc(enti)o Canali
 Coreyra<e> prov(isori) et cap(itane)o⁴ commisit,⁵ ut communi
 saluti consulentes locum in insula ita mu(ni)re*

- curarent, ne amplius tyrannicas incurs(iones)*
*paterentur.*⁶ *Quapropter admirab(ilem) Naxi locum*⁷
 10 *consid(erantes), favente Deo, omnes hic urbem aedific(are)*
*statuer(e),*⁸ *cuius quidem op(er)is summam Rafaeli*
Raspono, viro diligenti, ampliss(ime) patres
*imposuere,*⁹ *sexto id(us) novemb(res)*¹⁰ *.MDVIIC.*
consiliariis
 15 *Scipione Minio et Ambrosio Cornelio.*¹¹
Post vero obit(um) Rasp(oni) per exc(ellentissimu)m senat(um) idem
Corne(li)us
*in v(ice) prov(isorem) urbis fuit deputatus*¹² *ipsoq(ue) regente*
studio et assiduitate Petri Comititis Gabutii,
coll(ell)onelli), viri in omnib(us) integerrimi, eiusd(em) Rasp(oni)
 20 *succes(soris),*¹³ *adiunctis duob(us) nec[essariis] beloguardiis*¹⁴
moenia ad magis perfectam formam reducta
fuere anni D(omi)ni .MDVC.

1. *Ven(etorum)* Τσιτσέλης | *princ(ipe)* παραλείπει Τσιτσέλης | *Pasch(alio)* Τσιτσέλης | *Cucon* Riemann, *CVCON* Partsch, Παρτς, *Gycon(ia)* Τσιτσέλης || 2. *Ceph(aloniae)* Τσιτσέλης | *FIDELISS* Partsch, Παρτς, *fidelis(simos)* Τσιτσέλης || 3. *peric* Riemann, *PERIC* Partsch, Παρτς, *peric(uli)* Τσιτσέλης | *Barth* Riemann, *BARTH* Partsch, Παρτς, *Barth(olomeo)* Τσιτσέλης || 4. *INSLAE* Παρτς, *ins(u)lae* Τσιτσέλης | *PROV* Παρτς, *prov(veditori)* Τσιτσέλης | *JOHAN* Partsch, Παρτς, *Johan.* Riemann, *Johan(ni)* Τσιτσέλης | *Mocenese cun[sic]* Riemann, *MOCEN. E SECVN* Partsch, Παρτς, *Mscen(igo)* Τσιτσέλης || 5. *procons.* Riemann, *PROCONS.* Partsch, Παρτς, *procons(uli)* Τσιτσέλης | *reverenti* Τσιτσέλης | *Vinc* Riemann *VINC* Partsch, Παρτς, *Vinc(ensi)* Τσιτσέλης || 6. *Corcyra* Riemann, *CORCYRA* Partsch, Παρτς, *Corcyra(e)* Τσιτσέλης | *prov(veditori)* Τσιτσέλης | *cap.* Riemann, *CAP^o.* Partsch, *CAPO.* Παρτς, *capo* Τσιτσέλης || 7. *mu.* Riemann, *MV.* Partsch, Παρτς, *mu(;)* Τσιτσέλης || 9. *paterentur,* Τσιτσέλης | *qua propter* Τσιτσέλης || 10. *consid(entes)* Τσιτσέλης | *Favente* Τσιτσέλης | *Deo.* Riemann | *aedifi.* Riemann, *AEDIFI.* Partsch, Παρτς, *aedifi(care)* Τσιτσέλης || 11. *statuer(ent)* Τσιτσέλης | *patres* παραλείπουν Παρτς, Τσιτσέλης || 12. *Raspono. . ampliss(ime)* παραλείπουν Παρτς, Τσιτσέλης || 13. *id Novemb(ris)* Τσιτσέλης || 16. *Raspⁱ* Riemann, *RASPI* Partsch, *RASPI* Παρτς, *Raspi* Τσιτσέλης | *exc^m* Riemann, *EXCM* Partsch, *EXCM* Παρτς, *ex(cellentissimum C)omandu)m* Τσιτσέλης | *SENAT* Partsch, Παρτς, παραλείπει Τσιτσέλης | *CORNEVS* Παρτς || 17. *inv.* Riemann | *prov(veditore)m* Τσιτσέλης | *deputatus.* Riemann | *ipsoq.* Riemann, *IPSOQ* Partsch, Παρτς | *recen^{te}* Riemann, *REGENTE* Partsch || 18. *assiduitate,* Riemann | *Cabutii* Riemann, *CABVTII* Partsch, Παρτς, *Cabulii* Τσιτσέλης || 19. *coll(;)* Τσιτσέλης | *ejusd.* Riemann, *ejusdem* Τσιτσέλης | *Rasp* Riemann, *RASP* Partsch, Παρτς, *Rasponi* Τσιτσέλης || 20. *adjunctis* Riemann, Τσιτσέλης | *necessariis* Riemann, Τσιτσέλης, *NECESSARIIS* Partsch, Παρτς, *Belocu^{ardiis}* Riemann, *BELOGVARDIIS* Partsch, Παρτς, *beloguardiis* Τσιτσέλης || 21. *veducta* Τσιτσέλης || 22. *DNI* Partsch, Παρτς, *D(o)m(i)ni* Τσιτσέλης

ΣΧΟΛΙΑ

1. *Excelsa Venetiarum respublica, principe Paschali Cyconia, ab oratoribus Cephalleniae exorata, ut fidelissimos socios ab hostium imminente periculo tueretur*: Το έτος 1585 πρεσβεία της Κοινότητας της Κεφαλονιάς είχε ζητήσει απο τη Βενετική Σύγκλητο να προνοήσει για την οχύρωση ενός τόπου στο νησί, όπου ο πληθυσμός θα μπορούσε να βρει καταφύγιο σε περίπτωση πολέμου ή τουρκικής επιδρομής, γιατί το παλιό Φρούριο του Αγίου Γεωργίου — έδρα της διοίκησης του νησιού — δεν επαρκούσε, όπως χαρακτηριστικά τονίζοταν, παρὰ μόνο για το ένα εικοστό του πληθυσμού της Κεφαλονιάς. Αποτέλεσμα αυτής της ανεπάρκειας ήταν η αιχμαλωσία «άπειρου αριθμού» απο τους κατοίκους του νησιού στους προηγούμενους πολέμους και επιδρομές. Οι πρέσβεις είχαν αναφέρει ότι υπήρχαν στο νησί πολλά μέρη που θα μπορούσαν να οχυρωθούν με μικρή δαπάνη, αλλά το καταλληλότερο ήταν η χερσόνησος της Άσου. Με την απάντησή-της, στις 17 Ιουλίου 1585, η Σύγκλητος διαβεβαίωνε τους πρέσβεις, ότι δεν θα παρέλειπε να διερευνήσει το θέμα. Βλ. C. N. S a t h a s, *Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας*, τόμος V, Paris 1883, σσ. 214 (στίχ. 43) - 215 (στίχ. 19).— Στη συνεδρίαση του Συμβουλίου της Κοινότητας της Κεφαλονιάς της 16 Απριλίου 1593 οι πρέσβεις Δράκος Κόμης και Νικόλαος Πεκατόρος Βισκόντης επιφορτίστηκαν να ζητήσουν απο τη Βενετία την τελική απόφαση σχετικά με την οχύρωση της Άσου ή άλλου τόπου στο νησί. Βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, *Πρακτικά Συμβουλίου Κοινότητας Κεφαλονιάς, Βιβλίο Α' (19 Μαρτίου - 19 Απριλίου 1593)*, Σύμμεικτα 3 (1979), σσ. 265 - 350 και συγκεκριμένα στη σ. 317, στίχ. 8 - 13. Λαθεμένα σημειώνεται απο τον Η λ ί α Α. Τ σ ι τ σ έ λ η, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τόμος Β', εν Αθήναις 1960, σ. 525, σημ. 1, ότι η πρεσβεία αυτή στάλθηκε στη Βενετία το 1504.— *Principe Paschali Cyconia*: Είναι αξιοσημείωτο, ότι η δεκάχρονη περίοδος που μεσολαβεί απο τη συζήτηση του αιτήματος των Κεφαλονιτών στη Βενετική Σύγκλητο (1585) μέχρι την αποπεράτωση του Φρουρίου της Άσου (1595) συμπίπτει με την περίοδο της ηγεμονίας του δόγη Πασχάλη Cicogna (18 Αυγούστου 1585 - 2 Απριλίου 1595). Για την πολιτική σταδιοδρομία και την προσωπικότητα του Cicogna, που πριν απο την εκλογή-του στο αξίωμα του δόγη είχε υπηρετήσει σε άλλες σημαντικές θέσεις της Βενετικής Πολιτείας και που το όνομά-του συνδέεται με τη διοίκηση της Κέρκυρας και ιδιαίτερα της Κρήτης, βλ. το τεκμηριωμένο άρθρο του Α. Β a i o c c h i, *Cicogna, Pasquale*, Dizionario Biografico degli Italiani, τόμος XXV, Roma 1981, σσ. 403 - 406, όπου και εκτενής αναγραφή αρχείων και άλλων πηγών και βιβλιογραφίας.

2. *Bartholomaeo Mauro, insulae provisor*: Ο Βαρθολομαίος Moro είχε εκλεγεί Προβλεπτής της Κεφαλονιάς στις 6 Δεκεμβρίου 1592 και υπη-

ρέτησε στη θέση αυτή απο την 1 Μαΐου 1593 μέχρι τις 30 Απριλίου 1595. A.S.V., *Segretario alle voci*, Maggior Consiglio - Elezioni, reg. 7, φφ. 218^v - 219^r. Βλ. και Ν. Γ. Μοσχονά, *Έκθεση του Αντιπροβλεπτή Άσου*, ό.π., σ. 257.— Η ημερομηνία εκλογής αναφέρεται και απο τον Charles H o p f, *Chroniques gréco-romanes*, Berlin 1873, σ. 400. Πρβλ. και Η λ ί α Α. Τσιτσέλη, ό.π., σ. 534.

3. *Iohanni Mocenigo e secundo regni Cretae proconsulatu revertenti*: Ο Ιωάννης Mocenigo είχε υπηρετήσει στην Κρήτη αρχικά με το αξίωμα του Capitano in Candia το 1582 και έπειτα ως Γενικός Προβλεπτής το 1589. Για δεύτερη φορά εκλέχτηκε στο ίδιο αξίωμα στις 9 Φεβρουαρίου 1591 (1590 m.v., A.S.V., *Segretario alle voci*, Pregadi, reg. 6, φ. 58^v) και υπηρέτησε στη θέση αυτή μέχρι το 1593. Επιστρέφοντας στη Βενετία μετά τη λήξη της θητείας-του (Σεπτέμβριος 1593) ανέλαβε την ευθύνη του συντονισμού των ενεργειών για την επιτόπια διερεύνηση και την προκαταρκτική μελέτη του θέματος της οχύρωσης της Άσου. Βλ. Ν. Γ. Μοσχονά, *Αποστολή αξιωματούχων απο την Κρήτη*, ό.π., σσ. 265 - 266.

4. *Vincentio Canali, Corcyrae provisorii et capitaneo*: Ο Βικέντιος Da Canal είχε εκλεγεί Προβλεπτής και Καπιτάνος στην Κέρκυρα στις 5 Απριλίου 1592. Στη θέση αυτή υπηρέτησε απο τις 24 Αυγούστου 1592 μέχρι τις 23 Αυγούστου 1594. A.S.V., *Segretario alle voci*, Maggior Consiglio - Elezioni, reg. 7, φφ. 227^v - 228^r.— Πρβλ. Charles H o p f, ό.π., σ. 397.

5. *Commisit*: Με ψήφισμα της Βενετικής Συγκλήτου της 22 Ιουλίου 1593 (A.S.V., *Senato*, *Deliberazioni* (Secreta), reg. 89, φφ. 136^v - 138^r) δόθηκε εντολή στον Γενικό Προβλεπτή της Κρήτης Ιωάννη Mocenigo, τον Προβλεπτή του Στόλου Ιωάννη Bembo, τον Προβλεπτή και Καπιτάνο της Κέρκυρας Βικέντιο Da Canal και τον Προβλεπτή της Κεφαλονιάς Βαρθολομαίο Moro να συναντηθούν στην Κεφαλονιά για να μελετήσουν επιτόπου το θέμα της οχύρωσης της Άσου, μαζί με τρεις ακόμη στρατιωτικούς συνεργάτες-τους (Rasponi και Μόρμορη απο την Κρήτη και τον φρούραρχο της Κέρκυρας Emilianì) και με τον μηχανικό του νησιού. Στο ψήφισμα της Συγκλήτου γίνεται λόγος για ενδεχόμενη αδυναμία του Ιωάννη Bembo να συμμετάσχει στην επιτροπή αυτή για λόγους υγείας. Πραγματικά φαίνεται ότι ο Προβλεπτής του Στόλου δεν πήγε στην Κεφαλονιά και έτσι εξηγείται η απουσία του ονόματός-του απο την επιγραφή. Για τα παραπάνω βλ. Ν. Γ. Μοσχονά, ό.π., σσ. 264 - 266.

6. *Ut communi saluti consulentes locum in insula ita munire curarent, ne amplius tyrannicas incursiones paterentur*: Οι Βενετοί επίσημα υιοθέτησαν την αιτιολογία της προστασίας του πληθυσμού, που είχε προβάλει η πρεσβεία των Κεφαλονιτών όταν υπέβαλε το αίτημα για την ίδρυση του νέου φρουρίου (πρβλ. και το στιχούργημα του ιερέα Χαράλαμπου Λαγκούση Φλώριου, *Χρονολογικόν απάνθισμα περι της νήσου Κεφαλληνίας*,

στίχ. 534 - 549, που δημοσιεύτηκε απο τον Η λ ί α Α. Τ σ ι τ σ έ λ η, ό.π., σσ. 505 κ.π., ιδιαίτερα στις σσ. 524 - 525). Στην πραγματικότητα, όπως μαρτυρούν οι ενέργειες των Βενετών, οι βλέψεις-τους είχαν πολύ ευρύτερους και μακροπρόθεσμους στόχους. Βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, ό.π., σσ. 267 - 269.

7. *Admirabilem Naxi locum*: Οι πρέσβεις των Κεφαλονιτών προτείνοντας την 'Ασο σαν την καταλληλότερη τοποθεσία, όπου θα ήταν δυνατό να ιδρυθεί το νέο φρούριο, δεν είχαν παραλείψει να εκθειάσουν τα πλεονεκτήματα που παρουσίαζε απο στρατηγική άποψη η φυσικά οχυρή και πρακτικά απόρθητη χερσόνησος. Βλ. C. N. S a t h a s, ό.π., σ. 215, στίχ. 7 - 12.— Αλλά και ο Αντιπροβλεπτής Αμβρόσιος Corner δεν είναι φειδωλός σε χαρακτηρισμούς και εκτιμήσεις. Βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, 'Εκθεση του Αντιπροβλεπτή 'Ασου, ό.π., σσ. 250 - 251 και 253 - 254.— Η φυσική γεωγραφία της περιοχής εξετάζεται στα έργα των Α ν τ ω ν ί ο υ Μ η λ ι α ρ ά κ η, Γεωγραφία πολιτική νέα και αρχαία του νομού Κεφαλληνίας, Αθήνησιν 1890, σ. 51 κ.π. και Ι ω σ ή φ Π α ρ τ ς, ό.π., σσ. 163 - 166.— Βλ. επίσης Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, Ειδήσεις περι της ιδρύσεως και οργανώσεως του Φρουρίου 'Ασου, ό.π., σσ. 213 - 214.— Τ ο υ ΐ δ ι ο υ, 'Εκθεση του Αντιπροβλεπτή 'Ασου, ό.π., σσ. 248 - 249.— *Naxi*: Ο τύπος *Naxus* αποτελεί εκλατινισμένη μορφή του ιταλικού *Nasso*, που χρησιμοποιείται συχνά αντί για τον γνωστότερο τύπο *Asso*. Σχετικά με την παραγωγή των διαφόρων τύπων και την ετυμολογία του τοπωνυμίου βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, Ειδήσεις περι της ιδρύσεως και οργανώσεως του Φρουρίου 'Ασου, ό.π., σ. 214, σημ. 6.

8. *Hic urbem aedificare statuere*: Πρόθεση των Βενετών δεν ήταν να ανεγείρουν στην 'Ασο ένα μεγάλο οχυρωματικό έργο που θα χρησίμευε σαν καταφύγιο των νησιωτών, αλλά να ιδρύσουν μια οχυρωμένη πόλη με μόνιμο πληθυσμό. Φαίνεται μάλιστα ότι εκπονήθηκε πολεοδομικό σχέδιο και πράγματι υιοθετήθηκαν μέτρα για την προσέλκυση κατοίκων, ενώ δεν έλειψαν και τολμηρότερες σκέψεις για την εκεί μεταφορά της έδρας της διοίκησης του νησιού. Βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, ό.π., σσ. 216 - 217 και τ ο υ ΐ δ ι ο υ, 'Εκθεση του Αντιπροβλεπτή 'Ασου, ό.π., σσ. 250 και 253.

9. *Operis summam Rafaeli Raspono, viro diligenti, amplissime patres imposuere*: Ο Ραφαήλ Rasponi ήταν ο ένας απο τους δύο στρατιωτικούς που με εντολή της Βενετικής Συγκλήτου (22 Ιουλίου 1593) είχαν συνοδεύσει τον Ιωάννη Mocenigo στην Κεφαλονιά για την υπόθεση της ίδρυσης του νέου φρουρίου (βλ. παραπάνω, σχόλιο αριθ. 5). Με νέο ψήφισμα (24 Ιουλίου 1593) η Βενετική Σύγκλητος ανέθεσε στον Ραφαήλ Rasponi την όλη επίβλεψη των εργασιών για την ανέγερση του Φρουρίου της 'Ασου (A.S.V., *Senato, Deliberazioni* (Secreta), reg. 89, φφ. 139^r - 140^r). Σχετικά με τη σταδιοδρομία του Rasponi βλ. Ν. Γ. Μ ο σ χ ο ν ά, ό.π., σσ. 256 - 257 και τ ο υ ΐ δ ι ο υ, Αποστολή αξιωματούχων απο την Κρήτη, ό.π., σσ. 266 - 267.

10. *Sexto idus novembres*: Η ημερομηνία αυτή (=8 Νοεμβρίου 1593) πρέπει να δηλώνει την έναρξη των εργασιών της ανέγερσης του φρουρίου.

11. *Consiliariis Scipione Minio et Ambrosio Cornelio*: ο Σκιπίων Minio είχε εκλεγεί Σύμβουλος της Διοίκησης στην Κεφαλονιά στις 2 Φεβρουαρίου 1593 (1592 m.v.) και υπηρέτησε σ' αυτό το αξίωμα απο τις 20 Ιουνίου 1593 μέχρι τις 19 Ιουνίου 1595, ενώ ο Αμβρόσιος Corner είχε εκλεγεί στις 21 Οκτωβρίου 1591 και υπηρέτησε απο τις 16 Απριλίου 1592 μέχρι τις 31 Μαρτίου 1594. A.S.V., *Segretario alle voci*, *Maggior Consiglio - Elezioni*, reg. 7, φφ. 230^v - 231^r.

12. *Post vero obitum Rasponi per excellentissimum senatum idem Cornelius in vice provisorem urbis fuit deputatus*: Ο Ραφαήλ Rasponi πέθανε στην Άσο το 1594. Η Βενετική Σύγκλητος ανέθεσε στον Αμβρόσιο Corner τη διοίκηση του Φρουρίου της Άσου, όπου είχε μετατεθεί μετά τη λήξη της θητείας-του ως Συμβούλου στη Διοίκηση της Κεφαλονιάς, και του απένειμε τον τίτλο του Αντιπροβλεπτή (ψήφισμα της 2 Οκτωβρίου 1594, A.S.V., *Senato*, Mar, reg. 55, φ. 116^r). Βλ. Ν. Γ. Μοσχονά, ό.π., σ. 247· προβλ. σσ. 250 και 252.

13. *Studio et assiduitate Petri Comititis Gabutii, colonnelli, viri in omnibus integerrimi, eiusdem Rasponi successoris*: Στρατιωτικός με τον βαθμό του colonnello στην υπηρεσία της Βενετίας, ο Πέτρος Conte Gabuti μετατέθηκε με ψήφισμα της Βενετικής Συγκλήτου της 4 Ιουνίου 1594 απο τα Κύθηρα, όπου υπηρετούσε, στην Άσο, για να αναλάβει μετά τον θάνατο του Ραφαήλ Rasponi την επιστασία των εκεί έργων (A.S.V., *Senato*, Mar, reg. 55, φφ. 73^v - 74^r). Βλ. Ν. Γ. Μοσχονά, ό.π., σ. 258.

14. *Adiunctis duobus necessariis beloguardiis*: Πέντε συνολικά προμαχώνες ενίσχυαν τα τείχη του φρουρίου· ο προμαχώνας του Αγίου Μάρκου στα ΒΔ, της Ρεσπούνας στα ΒΑ (ονομάστηκε έτσι για να τιμηθεί ο Ραφαήλ Rasponi), της Καμπούσας στο ανατολικό τμήμα του τείχους, της Μόρας στα ΝΑ (ονομάστηκε προς τιμή του Προβλεπτή της Κεφαλονιάς Βαρθολομαίου Moro) και του Αγίου Ιωάννη Κόμη στα ΝΔ. Βλ. Αντωνίου Μηλιαράκη, ό.π., σ. 56.

* * *

Δεν είναι γνωστός — για την ώρα τουλάχιστο — ο συντάκτης του κειμένου της επιγραφής. Υπήρξε, οπωσδήποτε, λόγιος και γνώστης του κλασικού λατινικού λόγου που τον χειριζόταν ορθά και όχι χωρίς κάποια εκζήτηση. Τα ελάχιστα σφάλματα που υπάρχουν θα πρέπει μάλλον να αποδοθούν σε παραδρομή κατα τη χάραξη. Δεν είναι επίσης γνωστό, αν η επιγραφή χαράχτηκε στην Κεφαλονιά, απο ντόπιο ή απο ξένο τεχνίτη, ή αν είχε εισαχθεί απο κάποιο μεγαλύτερο κέντρο (την Κέρκυρα, την Κρήτη ή τη Βενετία). Θα ήταν ιδιαι-

τερα σημαντικό να γνωρίζαμε την ύπαρξη και τη δραστηριότητα επιγραφικών εργαστηρίων, αλλά λείπει η απαραίτητη υποδομή για τη διερεύνηση τέτοιων θεμάτων. Γεγονός είναι ότι η επιγραφή του Φρουρίου της Άσου έχει χαραχτεί από τεχνίτη ικανό και έμπειρο. Η γλωσσική διατύπωση του κειμένου της επιγραφής βρίσκεται σε αρμονικό συνταίριασμα με τον τύπο των γραμμάτων και τη σύμμετρη χάραξη. Επισημότητα και επιβολή χαρακτηρίζουν την όλη εικόνα του απέραντου επιγραφικού μνημείου που απηχεί το πνεύμα και το κλίμα της εποχής του δόγη Πασχάλη Cicogna, όπως διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση της Αντιμεταρρύθμισης. Το Φρούριο της Άσου εντάσσεται στη σειρά των μεγάλων έργων που κατασκευάστηκαν από τους Βενετούς την εποχή αυτή και σφραγίστηκαν με εύγλωττες επιγραφές, που μαρτυρούν τη συνειδητοποιημένη αναγκαιότητα της ιστορικής μνήμης από μια ισχυρή πολιτική εξουσία και μια οικονομικά ανθηρή και εκλεπτυσμένη κοινωνία. Η κτιτορική επιγραφή του Φρουρίου της Άσου εκθέτει με επιγραμματική λιτότητα αλλά επίσης με σαφήνεια και πληρότητα το χρονικό της ίδρυσης του Φρουρίου. Πρόκειται για ιστορική πηγή που παρέχει στοιχεία ασφαλή και σε μεγάλο βαθμό επαρκή. Από την άποψη αυτή αποτελεί όχι μόνο το σημαντικότερο μεταβυζαντινό επιγραφικό μνημείο της Κεφαλονιάς, αλλά και ένα από τα σημαντικότερα στον χώρο του Ιονίου και γενικότερα της βενετοκρατούμενης ελληνικής Ανατολής.

N. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

